

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS DOM

Mål nr
3225-13

meddelad i Stockholm den 5 maj 2014

KLAGANDE

1. AA

2. Länsstyrelsen i Dalarnas län
Rättsenheten
791 84 Falun

MOTPART

Starbo Bruk AB, 556006-9840

Ombud: Advokat Dennis Dicksen
Advokatfirman Lindahl KB
Box 143
701 42 Örebro

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Kammarrätten i Sundsvalls dom den 15 april 2013 i mål nr 1459-11, se bilaga (här borttagen)

SAKEN

Tillämpning av lagen om avveckling av stadgad åborätt och landgille

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta förvaltningsdomstolen avslår överklagandena och fastställer det slut som kammarrättens dom innehåller.

Dok.Id 146051

Postadress
Box 2293
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls torg 13

Telefon
08-561 676 00
E-post:
hogstaforvaltningsdomstolen@dom.se

Telefax
08-561 678 20

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00-16:30

BAKGRUND

Målet handlar om fastigheten Smedjebacken Torpet 1:1. På 1600-talet upplät kronan en åborätt på fastigheten. År 1726 sålde kronan fastigheten till ägaren av Schisshyttans bruk med förbehållet att åbon skulle få sitta kvar på hemmanet. Sedan 1994 är Starbo Bruk AB lagfaren ägare till fastigheten. Den nuvarande åbon är AA. Hans släkt har innehaft åborätten i fjorton generationer.

AA ansökte hos Länsstyrelsen i Dalarnas län om att han enligt lagen (1999:292) om avveckling av stadgad åborätt och landgille, avvecklingslagen, skulle förklaras vara rätt innehavare av besittningsrätten till fastigheten under stadgad åborätt och inneha den med full äganderätt. Länsstyrelsen biföll ansökningen.

Starbo Bruk AB överklagade beslutet till Kammarkollegiet. Kollegiet undanröjde länsstyrelsens beslut med motiveringen att avvecklingslagen enbart reglerar fastigheter där staten är formell ägare och att det saknas motsvarande reglering beträffande under bruk skatteköpta hemman.

Förvaltningsrätten i Falun fann efter överklagande av AA och länsstyrelsen att avvecklingslagen omfattade också åborätter under bruk och fastställde länsstyrelsens beslut.

Sedan Starbo Bruk AB överklagat domen fann Kammarrätten i Sundsvall i det nu överklagade avgörandet att avvecklingslagen visserligen omfattade åborätter under bruk, men att en tillämpning av lagen i ett sådant fall skulle strida mot 2 kap. 15 och 19 §§ regeringsformen. Lagen fick således enligt 11 kap. 14 § regeringsformen inte tillämpas. Kammarrätten undanröjde därför förvaltningsrättens dom och länsstyrelsens beslut.

YRKANDEN M.M.

AA yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen upphäver kammarrättens dom och fastställer förvaltningsrättens dom samt anför bl.a. följande.

Avvecklingslagen gäller för samtliga åborätter, även åborätter under bruk, och strider inte mot grundlagen eller Europakonventionen. Lagen syftar till att avveckla det rättsliga institutet åborätt på lämpligaste sätt. Kammarrätten har inte rätt förstått vad åborätt innebär. Frågan är vems äganderätt som ska ha företräde. Riksdagen har valt lösningen att åborna ska få hela äganderätten till marken, även den formella. Kronan upplät för flera sekel sedan vildmark till åborna. Åborna anlade vägar, diken, ledningar, byggde hus, odlade upp skog etc. Åborna har således genom seklerna bekostat allt, även fastighetsskatten, och har den reella äganderätten och rådigheten till fastigheterna så länge åborätten hävdas.

Starbo Bruk AB har inte lagt ned något arbete eller några kostnader på fastigheten. Bolaget är bara formell ägare. Markens värde för bolaget är ytterst ringa och innehållet i den formella äganderätten närmast utsläckt. Bolaget tvingas således inte avstå någon äganderätt i egentlig mening genom avvecklingslagen. Kammarrättens dom kränker hans rätt till egendomsskydd, vilken går före den rätt bolaget eventuellt kan ha.

Länsstyrelsen i Dalarnas län yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen upphäver kammarrättens dom och fastställer förvaltningsrättens dom samt anför bl.a. följande.

Syftet med avvecklingslagen är att helt avskaffa åborättsinstitutet. Det är ett allmänt intresse att få en enhetlig ordning i fråga om ägandet av fast egendom och därav följande rättigheter och skyldigheter. Om kammarrättens avgörande står fast kommer ett obsolet rättsinstitut att bestå och aldrig kunna bringas att upphöra.

Kammarrätten har förbisett att den som är inrymd som åbo inte bara har besittningsrätt till fastigheten utan också har rätt att bli lagfaren ägare. De rättigheter åbon har är starkare än de högst eventuella rättigheter den lagfarne ägaren har, oavsett om denne är staten eller ett bruk.

Det är ostridigt i målet att AA är rätt innehavare till den stadgade åborätten. Enligt avvecklingslagen har han därmed rätt att bli lagfaren ägare till fastigheten. Starbo Bruk AB har inga lagliga rättigheter till fastigheten. Att vara lagfaren ägare till en fastighet med stadgad åborätt är en formalitet och ger inte egendomsskydd enligt regeringsformen och Europakonventionen. Länsstyrelsen anser att det skyddet tillkommer AA.

Starbo Bruk AB bestrider ändring och yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen fastställer kammarrättens dom samt anför bl.a. följande.

Länsstyrelsens beslut har rättsverkningar för bolaget genom att det avhänder bolaget lagfarten till förmån för annan, vilket innebär att bolaget förlorar äganderätten till fastigheten.

Avvecklingslagen är inte tillämplig på åborätter under bruk utan syftar till att reglera statens och kyrkans ägande av mark med åborätt, dvs. åborätter under kronan samt landgillen. De författningar som upphävdes i samband med avvecklingslagens ikraftträdande är uteslutande förordningar, kungliga brev, kungörelser och lagar som avser kronohemman respektive landgillen. Inte i någon av de upphävda bestämmelserna förekommer åborätter under bruk. I avvecklingslagen finns vidare en bestämmelse om ersättning till den som lider förlust genom att landgille upphör. Motsvarande bestämmelser för åborätt under bruk saknas. Det sagda talar för att avvecklingslagen inte omfattar institutet åborätter under bruk, jfr prop. 1998/99:38 s. 246.

Om Högsta förvaltningsdomstolen finner att avvecklingslagen omfattar åborätter under bruk ska lagen ändå inte tillämpas i målet eftersom den strider mot regeringsformen och Europakonventionen. Ägaren av Schisshyttans bruk skatteköpte marken redan under 1700-talet.

Avvecklingslagens tillämplighet ska inte prövas av inskrivningsmyndigheten efter det att länsstyrelsen ansökt om lagfart utan prövningen måste åligga den myndighet som har att fatta beslut med stöd av lagen.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Rättslig reglering m.m.

Enligt 1 § avvecklingslagen ska den som är rätt innehavare av besittningsrätten till fastighet under stadgad åborätt inneha fastigheten med full äganderätt. Av 4 § följer att ett beslut om att någon är rätt innehavare av åborätt är att anse som en fångeshandling. När beslutet har vunnit laga kraft, ska länsstyrelsen genast ansöka om lagfart för förvärvarens räkning.

Avvecklingslagen tillkom i samband med den översyn av den kyrkliga egendomen som gjordes efter riksdagens principbeslut om ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan (prop. 1995/96:80). Kammarkollegiet, som fått regeringens uppdrag att utreda den kyrkliga egendomen vid en relationsändring, konstaterade att åborätts- och landgilleinstituten var föråldrade samt medförde praktiska olägenheter och administrativa merkostnader. Enligt kollegiet framstod det därför som en nödvändig städåtgärd att avveckla instituten. I fastighetsregistret och inskrivningsregistret kunde de åborättsfastigheter som avsågs med förslaget identifieras genom att det beträffande jordnaturen hade antecknats ”krono under enskild disposition” (Staten och trossamfunden, Den kyrkliga egendomen [SOU 1997:47] s. 203 ff., prop. 1998/99:38 s. 237). Regeringen fann i likhet med Kammarkollegiet att åborätts- och landgilleinstituten för länge sedan hade spelat ut sin roll och att en avveckling var angelägen (a. prop. s. 242 ff.).

Regeringen föreslog att landgillena skulle avvecklas genom att skyldigheten att betala landgille upphörde och att äganderätten till mark som någon var skyldig att betala landgille för överfördes till brukaren från den församlingskyrka som formellt ägde marken. För att landgilleinstitutet skulle kunna avvecklas utan hinder av bestämmelserna om egendomsskydd i regeringsformen och Europakonventionen fann regeringen emellertid att den som hade rätt till landgille och som led förlust genom avvecklingen skulle ha rätt till ersättning av staten (a. prop. s. 246 f.).

Åborättsinstitutet skulle avvecklas genom att staten avstod från sin äganderätt till de fastigheter som var belastade med en åborätt (a. prop. s. 242). För åborättsfallen föreslogs inte några ersättningsbestämmelser.

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Avvecklingslagens ordalydelse utesluter inte att lagen skulle kunna tillämpas på alla åborätter. Av förarbetena framgår emellertid att lagen bara syftar till avveckla åborätter på kronohemman, dvs. på fastigheter som staten äger.

Att lagen bara omfattar statens fastigheter följer också av dess konstruktion, som innebär att den som har en åborätt genom länsstyrelsens beslut får full äganderätt till fastigheten utan att någon ersättning utgår till fastighetsägaren, till skillnad från vad som gäller för en församling som lider förlust av att rätten till landgille upphör.

Högsta förvaltningsdomstolen finner mot den angivna bakgrunden att avvecklingslagens bestämmelser om avveckling av stadgad åborätt inte gäller fastigheter som enskilda äger.

Staten har genom Kungl. Kammarkollegium den 21 juni 1726 överlåtit Smedjebacken Torpet 1:1 till ägaren av Schisshyttans bruk. Äganderätten

Mål nr
3225-13

tillkommer numera Starbo Bruk AB. Eftersom avvecklingslagen således inte är tillämplig ska överklagandena avslås.

I avgörandet har deltagit justitieråden Henrik Jermsten, Karin Almgren, Annika Brickman, Christer Silfverberg och Thomas Bull.

Målet har föredragits av justitiesekreteraren Kristina Andersson.